

Paul Chilton, *Analysing Political Discourse – Theory and Practice*. London: Routledge, 2004, str. 223.

Prikazao **STRAHINJA STEPANOV¹**

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet
Odsek za srpski jezik i lingvistiku
Novi Sad, Srbija

Kako analizirati politički jezik, tj. jezik u politici pitanje je kojim se intenzivno bave lingvisti, komunikolozi, sociolozi i drugi naučnici već duže vreme. Nedavno je izišla iz štampe knjiga istaknutog lingviste Pola Čiltona, koja se bavi upravo tom tematikom. Naslov knjige glasi *Analiziranje političkog diskursa – u teoriji i praksi*, i predstavlja rezultat višegodišnjeg autorovog rada u ovoj oblasti (zapravo je reč o monografiji sačinjenoj od autorovih članaka objavljivanih u vodećim lingvističkim časopisima i zbornicima posvećenim ovoj problematici – npr. u *Journal of Language and Politics*, ili zbornicima *Discourse as Social Interaction*, *Politics as Text and Talk* itd.).

Knjiga se sastoji iz četiri celine – uvodnog dela (I. *Political animals as articulate mammals*), zatim dva centralna dela, koji se bave „domaćom [engleskom] i svetskom političkom arenom“ (II. *The domestic arena* & III. *The global arena*), i četvrtog, završnog, u kome se iznose zaključne opservacije (IV. *Concluding thoughts*), uz obavezan, veoma koristan i pregledan, pojmovni i imenski registar na samom kraju.

U uvodnom delu se navode metodologija i teorijska uporišta, koje će autor koristiti pri analizi političkih tekstova u drugom i trećem odeljku knjige. Čilton otpočinje poglavlje s definicijama (bazičnih) pojmova, kao što su *politika* (citirajući kako moderne politikologe, tako i antičke filozofe, tačnije Aristotela), *jezik i jezik u upotrebi*, zaključujući da se (u izvesnom smislu) može čak govoriti i o svojevrsnoj koevoluciji jezika i politike. Pojmovi koji će mu biti potrebni u daljoj razradi takođe su ovde eksplicirani i objašnjeni – *interakcija*, *predstavljanje (reprezentacija)* – i s njima povezani fenomeni poput *kooperacionih (Grajsovih) maksima*, *konvencionalnih i konverzionih implikatura*, *presupozicija* i *prezumpcija*, *Habermasove strateške upotrebe jezika* (i njegova četiri principa – *razumljivosti*, *istinitosti*, *iskrenosti* i *opravdanosti/pravednosti*), *denotacije*, *frejmova* i *skripata*, *diskursnih svetova* i *deikse* (spacijalne, temporalne i modalne). Čitav ovaj kompleksan i komplikovan instrumentarij autor će logički konsekventno i (teorijski) opravdano upotrebljavati u svojoj analizi, bivajući sve vreme veoma jasan i koncizan u svojim objašnjenjima i tumačenjima.

Drugi (kao, uostalom, i treći) deo knjige, kako je rečeno, naslovljen je pomalo polemički i „gladijatorski“ – „*The domestic arena*“, što je posve u skladu s intencijom autora da čitaocima pokaže koliko je jezik politike, odn. jezik u politici militarizovan i agonski impregniran. Naime, u političkom diskursu dominiraju (konceptualne) metafore koje oslikavaju i predstavljaju polje politike kao domen kojim gospodare dve suprotstavljene, zaraćene strane, i čija je politička (ideološka) argumentacija

1 Kontakt podaci (Email): straxns@eunet.rs

suštinski konfliktna i militantna (agresivna). Analizirajući ulogu *prezumpcija* (logičkih abdukcija) realizovanih u tekstu, autor zaključuje da „it is also clear that this kind of political reasoning depends heavily on presumptions. The logical progression from one proposition to the next is not evident from the content of the individual propositions alone: there must be some bridging premises or abductions, which we are calling presumptions“ (str. 85). Jasno je da su prezumpcije, koje Čilton napominje, neophodne kako bi se tekst (ili dijalog) razumeo, ali je isto tako jasno da prezumpcije nisu registarski (domenski) ograničene isključivo na politički diskurs, nego da su karakteristične za svaki (raz)govor, te da bez postojanja (minimalnog) konteksta i zajedničkog znanja – mogućnost bilo kakvog (raz)govora izostaje. Ono što je posebno bitno u analizi – jeste uvođenje pojmova kao što su *političko razmišljanje* i *čitanje uma* (*mind reading*), odnosno razmatranje jednog od fundamentalnih pojmova u kognitivistici – *metareprezentacija* (meta-representation).

Uvodeći nas prethodnim poglavljem u okrilje političkog dijaloga (doduše, u formi intervjua), Čilton se u narednom segmentu bavi pitanjem tzv. parlamentarnog jezika (*parliamentary language*). U odnosu na diskursnu formu intervjua, parlamentarna debata poseduje izvesne razlike, ali i sličnosti. Naime, jasno je da je govorni događaj (*parliamentary debate*) smešten u drugačije okruženje, visokoinstitucionalizovano – skupštinu (tj. parlament), da su učesnici u tom događaju suprotstavljene političke stranke, tj. njihovi predstavnici, koji bi trebalo da imaju podjednaka prava za govornicom (bez obzira da li su predstavnici vlasti ili opozicije), i da postoji osoba zadužena za održavanje reda i očuvanje ravnopravnosti između različitih političkih grupacija – tzv. *speaker* (pandan našem predsedniku parlamenta ili predsedavajućem). Čilton uočava da i poslanici vladajuće većine, naizgled paradoksalno, postavljaju pitanja premijeru i ministrima – no odmah shvatamo i s kojim ciljem: tako se iskazuje *privrženost* partiji, a neretko se na taj način vrši i (*politička*) *inicijacija* i *legitimizacija* samog poslanika, koji time konačno postaje „punopravni“ član stranke.

Poslednje poglavlje u okviru drugog dela knjige naslovljeno je – Stranci (*Foreigners*). U ovome se odeljku opisuje način na koji se o emigranatima govori u ekstremnodesničarskim (britanskim) krugovima. Koncentrišući se na političke mikroodnose, Čilton opet pristupa tome analizirajući (Habermasove) strateške funkcije (*strategic functions*) jezika, tj. diskursa određenih političara. Tekst koji predstavlja okosnicu za analizu zapravo je (skupštinsko) obraćanje nekadašnjeg engleskog poslanika Inoha Pauela [Enoch Powell], iz 1968. godine. Čilton nas upozorava na dve najfrekventnije strateške funkcije koje nailazimo u ovom govoru – legitimizaciju (*legitimising*) i prisilu (*coercion*). Epistemičku legitimizaciju Pael ostvaruje pozivanjem na racionalno i objektivno, dok deontičku legitimizaciju realizuje, naravno, insistiranjem na moralnim argumentima – poštenju, dobrohotnosti i pravičnosti (čime se ovakva deontička legitimizacija približava četvrtoj Habermasovoj funkciji opravdanosti – *rightness validity claim*). Jedan od mogućih načina kojim se proizvodi koersivni efekat je i „iskazivanje istinosnih tvrdnji, u obliku pretpostavki, o uzročnim efektima – npr., predviđanje da će nekontrolisana imigracija (u Englesku) prouzrokovati štetne posledice“ (str. 118). Ovakav način argumentacije je naravno nefaktuelan, jer se (eventualne) posledice (koje bi se mogle ostvariti u budućnosti) predstavljaju kao faktično, odn. činjenično stanje – a svaka hipotetičnost koja se uzima kao datost, tj.

fakat, po definiciji je vid manipulacije. I na sintaksičko-semantičkom planu, tj. planu reprezentacije (predstavljanja) aktera, Paelov govor otkriva dosta kakva je njegova percepcija imigranata. U rečeničnoj konfiguraciji, po pravilu, (leksema) *imigrant* zauzima subjekatsku (i to agensnu) poziciju, dok odnosna predikacija ima negativnu konotaciju (ili denotaciju), npr. *the immigrant_{agent} entered this country_{goal}*; *the immigrant_{agent} sought privileges and opportunities_{goal}*; ili čak u složenim imeničkim frazama, u kojima se skrivaju (u zavisnoj konstrukciji) *imigranti* kao agensi – *immigrants entering the country_{agent} impacted upon the existing population_{patient}*. Nakon ovako temeljne analize Paelovog obraćanja, Čilton prelazi na obradu (tajno snimljenog) razgovora između osoba (mladića) koje su 1993. godine bile optužene (a 1994. oslobođene) za brutalno ubistvo Britanca crne puti. Sam razgovor nema značajnijih sličnosti i dodirnih tačaka s prethodnim tekstom, osim u jednom – jedan od trojice momaka (učesnika u razgovoru) spominje Pauela i njegove „progresivne“ metode rešavanja, kako oni kažu, *problema imigranata*. U dijalogima Čilton zapaža stratešku funkciju opscenih reči u (grupacijskoj) *legitimizaciji* i *autolegitimizaciji*. Tokom razgovora mladići se „međusobno verbalno stimulišu“ (*mutual verbal stimulation*), istodobno se samolegitimizirajući. I ovu analizu autor završava prikazujući sintaksičko-semantičku realizaciju rečeničnih argumenata (npr. *Someone_{agent} should leave niggers with nothing stumps_{patient} Africa_{cognizer} is a slum, Africa_{cognizer} is a shit hole, Africans_{cognizer} are uncivilised* itd.), demaskirajući na morfosintaksičkom i diskursnom planu govor mržnje.

U trećem delu knjige – naslovljenom *Globalna arena (The global arena)* – razmatraju se politički govori značajni ne za lokalne i unutrašnjopolitičke (britanske) odnose, nego svetske, globalne, opšte. Za našeg čitaoca ovde će se naći i jedan posebno značajan (i, dakako, poznat) tekst – obraćanje predsednika Bila Klintonu Amerikancima u praskozorje vazdušnih napada na Jugoslaviju 24. marta 1999. Tim je govorom američki predsednik opravdavao (ili pokušao da opravda) intervenciju NATO-a, a Čilton podvrgava i ovo obraćanje detaljnoj analizi, koristeći, kao i ranije, unekoliko modifikovan teorijski i metodološki kognitivistički prosede Fokonijea i Tarnera, s jedne, te sistemsko-lingvistički pristup, s druge strane. Čilton precizno pokazuje, upotrebljavajući trostruku (kognitivističku) osu, kako Klinton na planu prostora (*space*), vremena (*time*) i načina (*mode*) gradi diskursnu realnost i odnose. Tako, na jednoj strani dominiraju frejmovi koji su konstruisani rečima poput *Amerika, Amerikanci, mi, naš, savezničke snage*, dok se na drugoj strani nalaze sintagme i lekseme poput *srpske naoružane snage, Milošević, brutalnost, zločini* i sl. Čilton vrlo jasno i koncizno prikazuje dejstvo metafore u ovom Klintonovom govoru, odnosno objašnjava kako funkcioniše i čemu služi metaforizacija političkog diskursa – metafore *vatre, paljenja i eksplozije (All the ingredients for a major war are there: ancient grievances, struggling democracies, and in the centre of it all a dictator in Serbia who has done nothing since the Cold War ended but start new wars and pour gasoline on the flames of ethnic and religious division. // Let a fire burn here in this area and the flames will spread.* i sl.). Ovu detaljnu analizu, izvedenu posve u fokonijeovskom ključu, Čilton završava shemom metonimijskih relacija i analoških inferencija iz Klintonovog govora, svodeći u zaključku svoja zapažanja na to da je ovo obraćanje bilo u funkciji opravdavanja vojne intervencije (*justifying war*), a da se u diskursu (kao jeziku u upotrebi) nalaze spacijalne, temporalne i modalne dimenzije koje konstituišu jedan takav tekst.

Poslednji tekst koji autor analizira u ovoj knjizi nosi naslov – *Uloga religije (The role of religion)*. U ovome se odeljku autor bavi verskim motivima u političkim tekstovima, odnosno religijskim u političkom diskursu. Poredeći dva govora – jedan Dž. Buša ml. (njegovo kongresno obraćanje nakon terorističkih napada na Ameriku) i Osame bin Ladena – Čilton razmatra koliko se u pogledu religijske citatnosti i intertekstualnosti, invokacije i pozivanja na tematiku Biblije i Kurana ova dva teksta razlikuju, a kolike su im sličnosti: u oba se teksta govornici obraćaju Bogu i traže od njega milost za svoja dela, a s druge strane, protivnici se (verbalno) žigošu i određuju kao nešto negativno i amoralno (prema pozitivnom i moralnom *ja*). U Bin Ladenovom govoru, uz to, ističu se i veličaju destruktivni i rušilački činovi, kojima, međutim, nedostaje agentivni konstituent, tj. vršilac/vršioци tih radnji ostaje/u anonimani/ni. Npr. pretnja (ili upozorenje) iskazana sledećom rečenicom *if there is no security in Palestine, there will be no security in the USA* ekspletizovana je i anonimizovana i, de facto, deagentizovana. Takva verbalna (leksička) redukovanaost ima dvostruku funkciju – neutralizuje mogućnost direktne optužbe (za pozivanje na silu i agresiju), a, ujedno, omogućava i da se izvode različite implikacije (koje bi eksplikacijom bile onemogućene). Ujedno, na taj način Bin Laden preuzima i profetsku ulogu – slično Muhamedu – navešćujući šta će se desiti, ukoliko se ne ispoštuje reč Božja.

Čiltonova monografija predstavlja logički dosledan, argumentaciono snažan, teorijski dobro fundiran, metodološki primeren i, što je nikako ne čini manje vrednom, intelektualno zavodljiv tekst, koji će, ubeđeni smo, istraživačima političkog (i uopšte manipulativnog i ubeđivačkog) diskursa pomoći da ga (takav diskurs) bolje (ili: pravilno) razumeju, da rasvetle činjenice i činioce koji utiču na tako ustrojene tekstove, te potom sami, primenjujući sličnu metodologiju, ali i nadopunjujući i nadograđujući je sopstvenim uvidima, otpočnu sa svojim samostalnim analizama.

V. Maldžijeva, Z. Topolinjska, M. Đukanović i P. Piper (u redakciji Predraga Pipera), *Južnoslovenski jezici – gramatičke strukture i funkcije*. Beograd: Beogradska knjiga, 2009, str. 552.

Prikazao **BORKO KOVAČEVIĆ**¹
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet
Katedra za opštu lingvistiku
Beograd, Srbija

Knjiga predstavlja svojevrsnu zbirku gramatika južnoslovenskih jezika: bugarskog, makedonskog, slovenačkog i srpskog. Opis svakog jezika, što je zanimljivo, dat je na jeziku koji se opisuje: o bugarskom jeziku govori se na bugarskom, o makedonskom jeziku na makedonskom, o slovenačkom jeziku na slovenačkom i o srpskom jeziku na srpskom. Samim tim, čitaoci pred sobom imaju i metajezik pojedinačnih južnoslovenskih gramatikografija.

1 Kontakt podaci (Email): kovacevic.borko@gmail.com